

Södertörns högskola | Institutionen för kultur och lärande
Kandidatuppsats 15 hp | Svenska | Höstterminen 2014
Kommunikatörsprogrammet

”Nu tar vi kampen för en hållbar utveckling ett steg längre...”

– En språkvetenskaplig studie av tre svenska
företags hållbarhetsredovisning
mellan 2003 och 2013

Av: Louise Thomsson
Handledare: Hanna Sofia Rehnberg

Abstract

Idag är medvetenheten om miljöförstöring och dåliga arbetsförhållanden för anställda större än för trettio år sedan. Att företag ska ta ansvar och aktivt arbeta för en hållbar utveckling har blivit ett fenomen internationellt. Denna studie är en analys av tre svenska detaljhandelsföretags hållbarhetsredovisning, från 2003, 2008 och 2013, med syfte att visa på eventuell förändring över tid. Med en socialkonstruktivistisk språksyn används delar av Faircloughs kritiska diskursanalys och Hallidays systemisk-funktionella grammatik för att undersöka texternas modalitet samt vilka diskurser som präglar hållbarhetsredovisningarna. Även hållbarhetsredovisningens omfattning i förhållande till årsredovisningens totala omfång undersöks.

Resultatet visar att ett av de tre undersökta företagen formulerar sin redovisning med starkare modalitet med åren. För två av företagen blir diskursen som rör bland annat arbetsförhållanden större, medan det tredje företaget domineras av en miljödiskurs. Gemensamt för de tre företagen är att hållbarhetsredovisningen ökar i omfattning. En slutsats är att hållbarhetsredovisningarna har påverkats av den sociala praktik de är en del av. Globalisering och ett ökat intresse för hållbarhetsarbete hos konsumenterna bör vara en bidragande faktor till hållbarhetsredovisningens expansion. Att diskursen för sociala förhållanden tar större plats med åren har möjligen att göra med en ökad medvetenhet om dåliga arbetsvillkor hos allmänheten.

Nyckelord: Kritisk diskursanalys, systemisk-funktionell grammatik, modalitet, hållbarhetsredovisning, CSR, årsredovisning, Clas Ohlson, KappAhl, Hemtex.

English title: "We Are Now Taking the Fight for a Sustainable Development One Step Further..." – A Linguistic Study on Sustainability Reports by Three Swedish Companies Between 2003 and 2013

Key words: Critical Discourse Analysis, Systemic Functional Grammar, modality, sustainability report, CSR, annual report, Clas Ohlson, KappAhl, Hemtex.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	5
1.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	6
2. BAKGRUND	6
2.1 ÅRSREDOVISNING	6
2.2 CSR	7
2.3 SAMHÄLLELIGA FÖRÄNDRINGAR	7
3. TIDIGARE FORSKNING	8
4. TEORI	10
4.1 KRITISK DISKURSANALYS	10
4.2 FAIRCLOUGHS TREDIMENSIONELLA MODELL	11
4.3 SYSTEMISK-FUNKTIONELL GRAMMATIK.....	12
5. MATERIAL	13
5.1 AVGRÄNSNING.....	14
6. METOD	15
6.1 MODALITET	15
6.2 TEMAN OCH DISKURSER	17
6.3 HÅLLBARHETSREDOVISNINGENS OMFATTNING.....	19
6.4 METODKRITIK	19
7. RESULTAT OCH ANALYS	20
7.1 CLAS OHLSON	20
7.1.1 <i>Modalitet</i>	20
7.1.2 <i>Diskurser</i>	22
7.2 KAPPAHL.....	25
7.2.1 <i>Modalitet</i>	25
7.2.2 <i>Diskurser</i>	26
7.3 HEMTEX.....	28
7.3.1 <i>Modalitet</i>	29
7.3.2 <i>Diskurser</i>	30
7.4 JÄMFÖRELSE MELLAN FÖRETAGEN.....	32
7.4.1 <i>Modalitet</i>	32
7.4.2 <i>Diskurser</i>	33
7.4.3 <i>Hållbarhetsredovisningens omfattning</i>	34
8. DISKUSSION	35
8.1 INCITAMENT TILL VIDARE FORSKNING	38
REFERENSER	39
ANALYSMATERIAL	41

Figurförteckning

FIGUR 1. CLAS OHLSONS FÖRDELNING AV DISKURSER 2003, 2008 OCH 2013.....	24
FIGUR 2. KAPPAHLS FÖRDELNING AV DISKURSER 2003, 2008 OCH 2013.....	28
FIGUR 3. HEMTEX FÖRDELNING AV DISKURSER 2003, 2008 OCH 2013	32
FIGUR 4. FÖRETAGENS SAMMANSLAGNA FÖRDELNING AV DISKURSER 2003, 2008 OCH 2013.....	34
FIGUR 5. HÅLLBARHETSREDOVISNINGENS OMFATTNING 2003, 2008 OCH 2013.....	35

Tabellförteckning

TABELL 1. FÖRETAGENS SEPARATA HÅLLBARHETSREDOVISNINGAR.....	14
TABELL 2. DE FYRA TYPERNA AV MODALITET.....	16
TABELL 3. CLAS OHLSONS FÖREKOMMANDE DISKURSER.....	33
TABELL 4. KAPPAHLS FÖREKOMMANDE DISKURSER	33
TABELL 5. HEMTEX FÖREKOMMANDE DISKURSER	33
TABELL 6. PROCENTUELL ANDEL AV ÅRSREDOVISNINGEN SOM ÄR HÅLLBARHETSREDOVISNING	35

1. Inledning

Konsumtion står i konflikt med en hållbar utveckling (wwf.se). Ändå har hållbar konsumtion blivit ett fenomen, med en strävan efter att som företag kunna erbjuda kunden varor och tjänster att konsumera med gott samvete. Många svenska företag inom detaljhandeln har idag fabriker och leverantörer utomlands (scb.se) och de långa transportsträckorna både ökar mängden miljöfarliga utsläpp och försvårar möjligheten att garantera goda arbetsförhållanden. I takt med att medvetenheten kring miljöförstöring och oetiska arbetsplatser ökar ställs det högre krav på företagen (svenskhandel.se). Ett begrepp som fått stort genomslag är *Corporate Social Responsibility*, CSR, som innebär att företag ska ta ansvar för sin sociala, ekonomiska och miljömässiga påverkan.

Sedan 2008 ska statligt ägda bolag i Sverige redovisa sitt arbete för hållbar utveckling i årsredovisningen, enligt en internationell standard presenterad av *Global Reporting Initiative*, GRI (regeringen.se). Trots att kravet endast omfattar de statliga är det även många privata bolag som hållbarhetsredovisar. Det finns teorier om att företag som arbetar aktivt med hållbarhetsarbete och är transparenta i sin redovisning stärker sitt varumärke. Enligt en undersökning som Svensk Handel har gjort uppger 8 av 10 svenska företag att ett starkt varumärke är den största drivkraften bakom hållbarhetsarbetet (svenskhandel.se).

I denna studie undersöker jag tre svenska detaljhandelsföretags årsredovisningar från 2003, 2008 och 2013. Genom att undersöka redovisning av hållbarhetsarbete över tid syftar studien till att identifiera likheter och skillnader, både mellan företagen och inom samma företag, under tioårsperioden. Enbart de avsnitt i årsredovisningen som behandlar hållbarhetsarbete har inkluderats i undersökningen.

Det finns mycket forskning om årsredovisning, hållbarhetsredovisning och CSR, men övervägande ur ett företagsekonomiskt perspektiv. Då denna studie är språkvetenskaplig, med teorier och metoder från det språkvetenskapliga fältet, kan den utgöra ett relevant komplement. Att studera hållbarhetsredovisning med olika ingångar och angreppssätt ger en bredare förståelse för genren och dess eventuella förändring över tid.

1.1 Syfte och frågeställningar

Tidigare studier har visat att genren för hållbarhetsredovisning har förändrats, både vad gäller innehåll och omfång (se Bartlett & Jones 1997, Stensjö 2007, Stensjö 2009, Tengblad & Ohlsson 2010). Med det som utgångspunkt är syftet med denna studie att undersöka hur tre svenska detaljhandelsföretags hållbarhetsredovisning har förändrats mellan åren 2003, 2008 och 2013, genom att undersöka texternas modalitet, diskurser och omfång. Med en kritisk ansats (se avsnitt *4.1 Kritisk diskursanalys*) undersöker jag explicita modalitetsmarkörer och när dessa används mest frekvent, för att svara på i vilka sammanhang företagen formulerar sina påståenden med svagare säkerhet. Genom att urskilja vilka teman som präglar hållbarhetsredovisningarna undersöker jag vilka diskurser som dominerar. Även hållbarhetsredovisningarnas omfattning undersöks i förhållande till årsredovisningarnas totala omfång.

Undersökningens två frågeställningar är:

- Vilka likheter och skillnader går att se i hållbarhetsredovisningen från 2003, 2008 och 2013 inom samma företag, avseende modalitet, diskurser och omfång?
- Vilka likheter och skillnader går att se mellan företagens hållbarhetsredovisningar vid de tre valda tidpunkterna, avseende modalitet, diskurser och omfång?

Resultatet diskuteras i förhållande till samhällseliga förändringar i avsnitt *8. Diskussion*.

2. Bakgrund

2.1 Årsredovisning

En årsredovisning ska enligt lag innehålla fyra delar: en balansräkning, en resultaträkning, noter och en förvaltningsberättelse (SFS 1995:1554). Årsredovisning som genre har expanderat och utvecklats under de senaste decennierna. Framför allt har de frivilliga avsnitten, så som redovisning av hållbarhetsarbete, ökat i omfattning (Stensjö 2009, Bartlett & Jones 1997). Enligt Bartlett och Jones (1997:63) har även årsredovisningens publik förändrats. Tidigare riktades redovisningen främst till aktieägare, men idag är den intressant för en vidare allmänhet.

2.2 CSR

Begreppet *Corporate Social Responsibility*, CSR, fick sitt genomslag under framför allt slutet på 1990-talet och i början av 2000-talet (Kanji & Chopra 2010:119). Med CSR menas, enligt Nationalencyklopedins översättning, *företagens samhällsansvar* eller *företagens sociala ansvarstagande i samhället* (ne.se). Begreppet innefattar framför allt ansvar för ekonomisk, miljömässig och social påverkan på samhället. EU-kommissionen definierar CSR som *ett frivilligt ansvar utöver kraven i nationell lagstiftning och omfattar mänskliga rättigheter, miljöfrågor och sociala rättigheter* (Europeiska Kommissionen). Att aktivt arbeta med CSR ska även ha en positiv inverkan på företags varumärke och lönsamhet (Kanji & Chopra 2010:119).

Archie B. Carroll (1991) skriver i en artikel om begreppet CSR:s resa, som startade redan på 1960-talet genom påtryckningar från privatpersoner inom olika rörelser (Carroll 1991:39). Carroll har tagit fram en modell, *The Pyramid of Corporate Social Responsibility*, som idag är väletablerad och en frekvent använd teoretisk utgångspunkt inom forskning. Pyramiden består av fyra lager där varje lager utgör en del av företagens ansvar, översatt som ekonomiskt, legalt, etiskt och filantropiskt ansvar. Carroll menar att dessa fyra delar tillsammans bildar den helhet som företag har ansvar för (Carroll 1991:40).

2.3 Samhälleliga förändringar

Medvetenheten om miljöförstöring och dåliga arbetsförhållanden har ökat under de senaste 30 åren (Kanji & Chopra 2010:125). Enligt en undersökning som Svensk Handel har gjort fortsätter konsumenternas krav på hållbara produkter att öka (svenskhandel.se). Konsumenternas ökade intresse för hållbara produkter kan rimligtvis vara en faktor bakom företagens utvidgade hållbarhetsredovisning.

År 1997 grundades *Global Reporting Initiative*, GRI, för att tillhandahålla internationella riktlinjer för hållbarhetsredovisning (globalreporting.com). GRI är en ideell organisation med målet att fler företag ska rapportera sitt hållbarhetsarbete med hjälp av samma riktlinjer, för att öka graden av transparens och trovärdighet. Riktlinjerna innehåller metoder och särskilda sätt att mäta företags påverkan på människa och miljö, vilket resulterar i jämförbara siffror. 2008 infördes krav på statliga bolag i Sverige att hållbarhetsredovisa enligt GRI:s standard.

År 1999 uppmanades företag att ta globalt ansvar av FN:s dåvarande generalsekreterare Kofi Annan. Initiativet ledde till bildandet av *The Global Compact*, vilket är en policy och vägledning för företag som vill arbeta med CSR inom mänskliga rättigheter, arbetsrättsliga frågor, miljö och korruption (UN Global Compact 2013). Idag är över 8000 företag från 145 länder medlemmar i Global Compact, vilket visar på ett globalt intresse för CSR.

Kring millennieskiftet skedde flertalet stora företagsskandaler, så som Enron, Skandia och Worldcom. Skandalerna kan ha varit en bidragande faktor till den ökade uppmärksamheten och intresset för CSR (Hallvarsson & Halvarsson 2008).

3. Tidigare forskning

Forskning om både årsredovisning och hållbarhetsredovisning finns det gott om, framför allt ur ett företagsekonomiskt perspektiv med fokus på varumärke och ekonomisk vinning. Nedan presenteras en kort sammanfattning av studier som har en relevant koppling till min undersökning och det språkvetenskapliga fältet.

Anne Ellerup Nielsen och Christa Thomsen (2007) har undersökt sex danska företags CSR-rapportering från 2004, genom en kritisk diskursanalys enligt Faircloughs modell. Nielsen och Thomsen genomför sin analys i tre steg, där de först analyserar vilka teman som återfinns i respektive företags redovisning, för att sedan undersöka ur vilket perspektiv temana presenteras och koppla detta till diskurstyper och diskursordningen (Nielsen & Thomsen 2007:37). Resultatet visar att årsredovisningarna för de sex företagen behandlar olika teman och presenterar dessa på olika sätt, något som Nielsen och Thomsen (2007:38) anser bero på företagens stora olikheter. Något företag fokuserade på lokal omtanke, medan något annat var mycket vinstdrivet. Nielsen och Thomsen (2007:25) problematiserar att det endast finns vaga riktlinjer för hållbarhetsredovisning, vilket gör företag oförberedda på uppgiften. Jag har inspirerats av Nielsen och Thomsens tillvägagångssätt, och kommer att urskilja vilka teman som finns i texterna för att sedan undersöka diskurserna.

Susan Bartlett och Michael John Jones (1997) har gjort en studie kring hur ett brittiskt företags årsredovisningar har förändrats mellan 1970-90. De kommer fram till att årsredovisningarnas omfattning ökar, framför allt vad gäller frivilliga avsnitt (Bartlett & Jones

1997:75). De skriver även att årsredovisningens publik har förändrats, från att vara aktieägarna till att innefatta en vidare allmänhet (Bartlett & Jones 1997:63).

Cecilia Stensjö (2007) har skrivit en kandidatuppsats och en magisteruppsats kring hållbarhetsredovisning ur ett språkvetenskapligt perspektiv. I sin kandidatuppsats undersöker hon genren för årsredovisning och dess utveckling. Hon kommer fram till att begreppet *det ansvarsfulla företaget*, och allt associerat med det, fick stort genomslag i mitten av 1990-talet. Hon menar att det visar på en vilja hos företagen att tillgodose omvärldens ökade krav på ett större samhällsligt ansvar (Stensjö 2007:39). Undersökningen visar även att årsredovisningen som helhet ökar i omfattning, men att kompletterande avsnitt så som hållbarhetsredovisning ökar mest (Stensjö 2007:38).

I sin magisteruppsats går Stensjö (2009) vidare med sin kandidatuppsats och undersöker hållbarhetsredovisning på ett djupare plan. Hon gör analyser av texternas ideationella och interpersonella metafunktioner. Även i denna studie når Stensjö resultatet att frivilliga avsnitt i årsredovisningen ökar i omfattning (Stensjö 2009:71). Då jag i min studie undersöker modalitet blir Stensjös resultat av detsamma intressant. Stensjö kommer fram till att årsredovisningarna generellt präglas av stark modalitet, genom utelämnande av explicita modalitetsmarkörer och förtroendeskapande genom första persons pronomen (Stensjö 2009:78). Men modaliteten blir svagare i samband med presentation av uppförandekoden, då texten i ett fall präglas av många modala verb och i ett annat fall av flertalet adverbial med svag modalitet (Stensjö 2009:79).

Jane Thomas (1997) har gjort en språkvetenskaplig studie av ett företags årsredovisningar, med fokus på VD-brev till aktieägare. Hon använder sig av Hallidays funktionella grammatik, och kommer bland annat fram till att negativa händelser presenteras passivt utan någon person kopplad till att processen faktiskt skett (Thomas 1997:47). Thomas skriver även att intresset för årsredovisningar som material för forskning växte fram på 1980-talet (Thomas 1997:48).

Stefan Tengblad och Claes Ohlsson (2010) har gjort en undersökning av 15 svenska företags VD-brev i årsredovisning mellan 1981-2006. De ger en utförlig beskrivning av hur arbete med CSR har utvecklats i Sverige under dessa år. Bland annat kommer de fram till att svenskt CSR-arbete har globaliserats med åren. De skriver dock att det inte behöver betyda att

företagen tar ett större ansvar idag, utan snarare att ansvaret har flyttats från en lokal till en global nivå (Tengblad & Ohlsson 2010:665).

Sharon M. Livesey och Kate Kearins (2002) har undersökt hållbarhetsredovisning hos företagen The Body Shop International och Royal Dutch/Shell Group. De skriver att företagen var pionjärer när de 1998 banade väg för en ny genre inom frivillig redovisning av hållbarhetsarbete (Livesey & Kearins 2002:233). Genom en diskursanalys enligt Foucaults teorier, smått inspirerad av Faircloughs tredimensionella modell, når de resultatet att transparens och omtanke präglade hållbarhetsredovisningen (Livesey & Kearins 2002:248).

4. Teori

4.1 Kritisk diskursanalys

Diskursanalytiska teorier används tvärvetenskapligt (Fairclough 2010:4), vilket kan vara en förklaring till varför begreppet *diskurs* är brett och bär på många möjliga betydelser (Winther Jørgensen & Phillips 2000:7). Gemensamt för olika diskursanalytiska teorier och metoder är att de utgår ifrån en socialkonstruktivistisk syn på språket (Winther Jørgensen & Phillips 2000:11). Winther Jørgensen och Phillips presenterar Vivien Burrs (1995) fyra sammanfattande grunder för socialkonstruktivismen, vilka rör en kritisk inställning till vår kunskap om världen, en medvetenhet om att vår syn på världen är historiskt och kulturellt präglad, att kunskap och föreställningar om sant och falskt produceras genom interaktion samt att somliga handlingar är naturliga och andra inte, och att denna koppling mellan kunskap och handling får konsekvenser (Winther Jørgensen & Phillips 2000:12). Sammanfattat innebär en socialkonstruktivistisk syn på språk att den sociala världen konstrueras av människan (Fairclough 2010:4).

I denna undersökning har jag utgått ifrån Norman Faircloughs kritiska diskursanalys. En avgörande skillnad mellan den kritiska diskursanalysen och den poststrukturalistiska diskursteorin är att en diskurs inom den kritiska teorin både är konstituerande och konstituerad (Winther Jørgensen & Phillips 2000:71). Fairclough menar att en diskurs är en slags social praktik, som både förändrar och återskapar kunskap och strukturer, samtidigt som den förändras och påverkas av andra sociala praktiker (Winther Jørgensen & Phillips 2000:71). Enligt Fairclough (2010:8) är samhället både en förutsättning för och ett resultat av

social interaktion. Den kritiska diskursanalysen har just en kritisk ansats, med ambition att belysa orättvisa förhållanden och maktstrukturer, för att kunna bidra till positiv samhällsförändring (Fairclough 2010:8).

Enligt Fairclough (1992a:1) kan social och kulturell förändring studeras genom studier av språket. Faircloughs kritiska diskursanalys är textorienterad och kombinerar tre olika traditioner: utförlig textanalys enligt Hallidays funktionella grammatik, analys av social praktik på makronivå enligt Foucaults teori, samt etnometodologi och samtalsanalys på mikronivå enligt traditionen inom sociologin (Winther Jørgensen & Phillips 2000:71). Fairclough (1992b:211) menar att analys av text ger robusta belägg för påståenden om sociala strukturer och orättvisor. Enbart textanalys kan dock inte svara på kopplingar mellan text och samhälleliga och kulturella strukturer och förändringar (Fairclough 2010:10), utan språkvetenskapliga metoder måste kombineras med metoder från exempelvis sociologin eller statsvetenskapen (1992a:1).

4.2 Faircloughs tredimensionella modell

Det som ska undersökas med en kritisk diskursanalys beskrivs av Fairclough som en kommunikativ händelse, vilket är någon form av språkbruk (Winther Jørgensen & Phillips 2000:73). Enligt Fairclough har en kommunikativ händelse tre dimensioner som kan analyseras med hjälp av en tredimensionell modell: den innersta dimensionen är texten (kan även vara tal och bild eller en blandning), mellandimensionen är den diskursiva praktiken som innefattar produktion och konsumtion av texter, och den yttre dimensionen är den sociala praktiken som den kommunikativa händelsen är en del av (Winther Jørgensen & Phillips 2000:74). Den kommunikativa händelsen både formar och formas av den bredare sociala praktiken.

Som nämnt i avsnitt *4.1 Kritisk diskursanalys* kan inte en diskursanalys göras fullständig utan teorier från exempelvis sociologin. Utan dessa kompletterande teorier kan inte analys av den sociala praktiken fullföljas (Winther Jørgensen & Phillips 2000:75). En kommunikativ händelse är en slags social praktik, som reproducerar eller förändrar diskursordningen (Winther Jørgensen & Phillips 2000:76). De diskurser och genrer som används inom en social institution bildar tillsammans diskursordningen. Winther Jørgensen och Phillips (2000:76) exemplifierar hur en diskursordning kan förändras, genom att beskriva det danska

sjukvårdssystemets diskursordning. Tidigare dominerade en välfärdsdiskurs, vilken har kommit att präglas av en konsumtionsdiskurs där sjukvårdstjänster omtalas som varor och patienter som konsumenter. Förändring av diskursordningen kan sedan relateras till samhällsförändring, som i Winther Jørgensen och Phillips (2000:77) exempel innebär att marknadsskärningar tar sig in i offentliga institutioner.

4.3 Systemisk-funktionell grammatik

Inom Michael Hallidays systemisk-funktionella grammatik ligger fokus på betydelse snarare än form (Holmberg & Karlsson 2013:11). Språket ses som mer än bara det verbala – barn kan visa vad de vill genom fysiska uttryck och ljud, innan de har lärt sig ord (Holmberg & Karlsson 2013:20). Halliday ser på språket som kontextbundet, där sammanhanget och situationen är avgörande för språkanvändningen (Holmberg & Karlsson 2013:19).

Halliday har ett sociosemiotiskt synsätt på språk, där språket är uppdelat i fyra skikt. Lexikogrammatiken, som är det verbala, kompletteras med kontexten, betydelsen och de fysiska uttrycken (Holmberg & Karlsson 2013:29). Halliday har en socialkonstruktivistisk syn på språk, som innebär att språket skapas och utvecklas i sociala sammanhang (Holmberg & Karlsson 2013:29). Enligt funktionell grammatisk språksyn, liksom inom den kritiska diskursteorin, påverkas språket av samhället samtidigt som samhället påverkas av språket (Holmberg & Karlsson 2013:24). Språket är inte en isolerad företeelse, utan det existerar och skapas genom användning (Holmberg & Karlsson 2013:29).

I den funktionella grammatiken är språket uppdelat i tre metafunktioner – den interpersonella, den ideationella och den textuella. Den interpersonella handlar om vilka relationer som skapas mellan skribent och läsare eller talare och lyssnare (Holmberg & Karlsson 2013:31). Den ideationella rör det erfarenhetsmässiga, hur vi beskriver vår omvärld och vad som sker (Holmberg & Karlsson 2013:73). Den textuella handlar om hur information organiseras och sätts samman, bland annat genom tema och rema (Holmberg & Karlsson 2013:143). För min undersökning används analysverktyg från den interpersonella metafunktionen för att undersöka texternas modalitet.

5. Material

Undersökningens material består av årsredovisningar från de svenska detaljhandelsföretagen Clas Ohlson, KappAhl och Hemtex. För att få en bild av företagen presenteras nedan ett kort citat från respektive företag. Citaten är hämtade ur årsredovisningarna från 2013.

Clas Ohlson är ett internationellt detaljhandelsbolag som expanderar med nya erbjudanden, nya butiker och etablering på nya marknader. (CO 13:2)

KappAhl, grundat 1953, är en av nordens ledande modekedjor med närmare 400 butiker i Sverige, Norge, Finland och Polen samt Shop Online. (K 13:0)

Hemtex grundades 1973 och är idag en ledande detaljhandelskedja inom hemtextil med totalt 158 butiker den 31 december 2013, varav 134 i Sverige, 21 i Finland och tre i Estland. (H 13:0)

Årsredovisningarna som studeras är från år 2003, 2008 och 2013 och skrivna på svenska. Varje årsredovisning har hämtats via respektive företags officiella webbplats, vilket betyder att redovisningarna är lättillgängliga och kostnadsfria. Att undersöka hållbarhetsredovisning inom just detaljhandeln blir intressant då dessa företag måste hantera konflikten mellan ökad konsumtion och minskad miljöförstöring. De undersökta företagen har leverantörer och fabriker i andra delar av världen, vilket resulterar i långa transportsträckor. Avståndet i sin tur leder till ökade miljöfarliga utsläpp och distansen försvårar möjligheten att garantera goda arbetsförhållanden. Några av företagen har valt att kalla årsredovisningarna för exempelvis *Årsredovisning 2003/2004*, då redovisningen även behandlar en del av 2004. För att presentera resultatet på ett tydligt sätt kommer jag konsekvent att skriva endast 2003, 2008 och 2013.

Valet av just dessa företag beror på att de har sina redovisningar lättillgängliga för allmänheten, vilket kan visa på en strävan efter öppenhet och transparens. Många svenska företag inom detaljhandeln ingår även i en koncern, där en gemensam årsredovisning presenteras för alla tillhörande företag. För min studie ville jag ha företag med en egen årsredovisning. Att undersöka redovisningarna från 2013 föll sig naturligt, då det är den senast utgivna redovisningen. Utifrån det valde jag att undersöka eventuell förändring jämfört med fem och tio år tidigare. År 2008 ställde även regeringen krav på statligt ägda bolag att

redovisa sitt hållbarhetsarbete i årsredovisningen enligt GRI:s standard. En personlig reflektion är att kravet kan ha påverkat även privata bolag, eller vice versa, varför år 2008 upplevdes som relevant att undersöka.

I takt med att redovisning av hållbarhetsarbete har blivit vanligare har företag även börjat presentera detta i en separat rapport. Nedan redovisas när vilka av företagen har gett ut en separat hållbarhetsredovisning, förkortat HR, vid sidan av årsredovisningen. Detta är ingenting som kommer att analyseras närmare, då undersökningens fokus ligger på hållbarhetsredovisning integrerad i årsredovisningen. Eftersom alla tre företag har producerat en separat hållbarhetsredovisning år 2013 kan det ha påverkat hållbarhetsredovisningen som är integrerad i årsredovisningen, framför allt på så vis att omfånget kan ha minskat.

Tabell 1. Företagens separata hållbarhetsredovisningar

	2003	2008	2013
Clas Ohlson	-	-	Separat HR
KappAhl	-	Separat HR	Separat HR
Hemtex	-	-	Separat HR

Som syns ovan har varje företag en separat hållbarhetsredovisning från 2013, men bara KappAhl har en från 2008 och inget av företagen från 2003. Clas Ohlson gav 2008 ut en separat hållbarhetsredovisning, presenterad som *sidorna 33-48 i årsredovisningen 2008/09*. Innehållet var alltså precis detsamma som i årsredovisningen, varför den inte räknas med i tabellen.

5.1 Avgränsning

Då undersökningens syfte är att undersöka hållbarhetsredovisning i årsredovisningen har endast text som rör hållbarhet tagits med. Trots varierande omfång av hållbarhetsredovisning, både inom samma företag och mellan företagen, har all text som behandlat hållbarhet tagits med. Det som räknats till hållbarhetsarbete har handlat om miljöpåverkan, arbetsförhållanden som rör utlandet och frivilliga hjälpprojekt av olika slag. Mycket kort text om hållbarhet, så som ett kort uttalande i VD-brevet eller en mening i ett stycke som främst behandlar ett annat ämne, har inte räknats med i undersökningen. I de flesta fall har text om hållbarhetsarbete

presenterats under rubriker som tydligt går att koppla till hållbarhet. Text som inte har tillhört en tydlig rubrik måste ha varit ett kortare stycke som minst för att ingå i min analys.

Arbete för bättre hälsa och arbetsmiljö för medarbetare på plats i Sverige samt arbete för sundare kroppsideal och jämnare könsfördelning räknas ibland som hållbarhetsarbete. Detta har inte tagits med, främst för att undersökningens ingång rör konflikten mellan konsumtion och en hållbar utveckling, men också med tanke på uppsatsens omfång. Undersökningen syftar inte till att svara på vad skillnader och likheter i redovisningarna beror på, även om resultatet diskuteras i förhållande till den sociala praktiken i avsnitt 8. *Diskussion*.

Studien svarar inte heller på huruvida företagen lever upp till det som skrivs i hållbarhetsredovisningarna.

6. Metod

För att undersöka hur hållbarhetsredovisningarna har förändrats över tid gör jag en kritisk diskursanalys, med delar av Faircloughs tredimensionella modell som analysverktyg. Varje enskild årsredovisning ses som en kommunikativ händelse. Metoden är uppdelad i tre steg, där jag först kommer att analysera varje årsredovisning på textnivå, genom att undersöka texternas modalitet enligt Holmberg och Karlssons (2013) tolkning av Hallidays funktionella grammatik. Nästa steg är att finna vilka teman som präglar texterna, likt Nielsen och Thomsen (2007) gör i sin studie. Sedan kan jag med hjälp av temana ringa in och analysera vilka huvudsakliga diskurser som återfinns i texterna. Resultatet kommer sedan att diskuteras i förhållande till den sociala praktiken i avsnitt 8. *Diskussion*. Nedan följer en detaljerad beskrivning av varje steg.

6.1 Modalitet

Enligt Hallidays tre metafunktioner ingår modalitet i den interpersonella (Holmberg & Karlsson 2013:79). Hellspong och Ledin (1997:134) problematiserar dock detta och menar på att analys av modalitet befinner sig i gränslandet mellan den interpersonella och den ideationella metafunktionen. För min analys av modalitet använder jag Holmberg och Karlssons (2013) svenska begrepp och tolkning av Hallidays original. En texts modalitet signalerar med vilken säkerhet och trovärdighet någonting uttrycks. Modalitet kan ses som

gråzonen mellan en negerad språkhandling, *Vi hållbarhetsredovisar inte*, och en onegerad språkhandling, *Vi hållbarhetsredovisar*.

Modaliteten delas in i fyra kategorier: sannolikhet, vanlighet, förpliktelse och villighet. Dessa graderas även som låg, medelhög och hög. Nedan ges exempel på de fyra modalitetstyperna. Modalitetsmarkörerna presenteras i tabellen som låg/medelhög/hög grad, enligt exempel av Holmberg och Karlsson (2013). Som tabellen visar kan samma modala verb användas till olika typ av modalitet.

Tabell 2. De fyra typerna av modalitet

Sannolikhet	Vi kan/bör/måste hållbarhetsredovisa
Vanlighet	Vi kan ibland/brukar ofta/brukar alltid hållbarhetsredovisa
Förpliktelse	Vi kan/bör/ska hållbarhetsredovisa
Villighet	Vi kan/vill/ska hållbarhetsredovisa.

I min analys av modalitet fokuserar jag på modala verb och adverbial. Likt Stensjö (2009) kommer jag att diskutera andra ord och fraser som blir intressanta vid en modalitetsanalys. Exempel på sådana ord är *minska*, *öka*, *vår ambition* och *sträva efter*. Dessa ord diskuteras då de modifierar med vilken säkerhet ett påstående uttrycks. Meningen *Vår ambition är att varje år förbättra oss* signalerar om en god vilja att förbättra sig, men det är fortfarande bara en ambition att göra det. Ordvalet visar på en strävan, men behöver inte betyda att det är något som faktiskt kommer att ske. Dessa ordval diskuteras, utan att tas med i någon kvantifiering. Vid kvantifiering kommer jag inte heller att ange vilken typ eller grad av modalitet som används, utan detta diskuteras längs vägen i avsnitt 7. *Resultat och analys*.

De explicita modalitetsmarkörer som återfinns i hållbarhetsredovisningarna kommer att kvantifieras, för att visa på vid vilka teman och diskurser som markörerna är mest frekventa. Det svarar på när hållbarhetsredovisningen har formulerats med en svagare säkerhet. Vid undersökningen av i vilka sammanhang modaliteten är svagare har modala verb och adverbial räknats. För att få en uppfattning om huruvida modalitetsmarkörerna har ökat eller minskat mellan åren har jag gjort en uträkning av hur stor procent markörerna utgör av det totala antalet ord per hållbarhetsredovisning.

6.2 Teman och diskurser

För att göra analysen av diskurser tydlig har jag delat upp den i två steg. Först söker jag efter teman i texterna, för att sedan ringa in dessa i övergripande diskurser. Jag har i min analys avgränsat och namngett sex övergripande diskurser, vilka täcker in alla teman som påträffats i texterna. Vilket tema som hör till vilken diskurs är en subjektiv bedömning, framför allt i fall där temat befinner sig i gränslandet mellan två diskurser. För att kunna kvantifiera analysens resultat har ord endast kategoriserats under den tydligast framträdande diskursen, även om orden haft inslag av fler diskurser. Alla ord i hållbarhetsredovisningen tillhör alltså en diskurs, där den diskurs med flest antal ord ses som dominerande.

Nedan presenteras de sex diskurserna, med en kort motivering varför ett visst tema tillhör en specifik diskurs enligt min tolkning. De teman som ringat in diskursen är understrukna. Exempelen nedan är en del av min analys men samtidigt en metodförklaring, varför de presenteras i detta metodavsnitt. Vid hänvisning till årsredovisningarna skrivs företagets första bokstav eller initialer, följt av året angivet med två siffror samt sidnumret.

(1) Miljödiskurs: Under 2008 genomförde vi bland annat ett pilotprojekt inom vattenrening hos fyra leverantörer i Bangladesh, något som i förlängningen ska leda till minskade utsläpp hos samtliga leverantörer med våtprocesser. (K 08:23).

Arbete för miljön är tydligt återkommande i redovisningarna. Teman som rening, minskade utsläpp, transporter och farliga kemikalier tillhör alla en miljödiskurs.

(2) Socialdiskurs: Uppförandekoden tar upp frågor som diskriminering, barnarbete, arbetstid, lön, arbetsförhållanden och rätten att bilda och vara med i fackföreningar. (H 08:13)

Ovanstående stycke ringar in de flesta teman som tillhör socialdiskursen: uppförandekoden, diskriminering, barnarbete, arbetstid, lön, arbetsförhållanden och rätt till fackförening, men även djurhållning och hjälpprojekt så som engagemang i lokala föreningar eller organisationer som Rädda Barnen tillhör socialdiskursen.

(3) Prestigediskurs: I den årliga undersökning som försäkringsbolaget Folksam gör av samtliga börsnoterade företag fick Clas Ohlson förra året ett hedersomnämmande och diplom. (CO 03:15)

När det skrivs om teman som priser, utmärkelser och annan positiv kritik från en utomstående tredje part har jag valt att kalla det en prestigediskurs. I exemplet ovan görs det tydligt att det är försäkringsbolaget Folksam som har tilldelat Clas Ohlson ett hedersomnämmande och diplom, framför samtliga andra börsnoterade företag.

(4) Juridiskurs: I vår uppförandekod definierar vi barnarbete enligt ILO:s konvention nr. 138. (K 13:22)

Teman som rör lagar, regler, krav och riktlinjer, som är satta av en utomstående tredje part, tillhör en juridiskurs.

(5) Ekonomiskurs: Hade vi inte fått hem dessa i tid skulle det ha inneburit att vi sänkt servicenivån och därmed riskerat att få missnöjda kunder. (CO 03:14)

Ovanstående stycke förklarar vikten av att Clas Ohlson fick hem specifika varor i tid för att kunna bibehålla god service. Det tolkar jag som nära kopplat till företagets lönsamhet, varför teman som service, kunder och ekonomiska intressen har kategoriserats under en ekonomiskurs.

(6) Organisationsdiskurs: Hemtex köper in samtliga textilier och andra produkter från leverantörer runt om i världen. (H 08:13)

Saklig förklaring av organisationen går under en organisationsdiskurs. Det rör teman som organisationskultur, antal anställda, butiker eller var i världen fabriker finns.

För att kunna visa på vilka diskurser som har varit dominanta vid vilka tillfällen har jag räknat antal ord per diskurs. Då diskurserna inte alltid har tydliga skiljelinjer, utan ofta går in i varandra, har jag sorterat efter den diskurs jag ansett har varit dominerande. Ord har bara räknats till en diskurs även om de har haft spår av fler, för att kunna kvantifiera resultatet på ett konsekvent sätt.

Efter analys av modalitet och diskurser ska dessa kopplas till den sociala praktiken. Då studien inte syftar till att svara på hur hållbarhetsredovisningarna har producerats eller hur de konsumeras kommer den diskursiva praktiken att utelämnas. Analysens resultat kommer att diskuteras i förhållande till den sociala praktiken i avsnitt 8. *Diskussion*.

6.3 Hållbarhetsredovisningens omfattning

För att undersöka hur hållbarhetsredovisningens omfattning eventuellt har förändrats mellan åren har jag räknat antal ord. Årsredovisningens totala antal ord har räknats från den första numrerade sidan, med undantag då denna varit innehållsförteckningen, fram till avsnittet som rör företagsaktien eller förvaltningsberättelsen. Dessa sista sidor har oftast varit tydligt avgränsade genom rubrik eller med annan bakgrundsfärg. Anledningen till att de inte räknats med är att de består till stor del av tabeller, diagram och siffror. Den övriga texten i årsredovisningen är mer jämförbar med texten för hållbarhetsredovisning, då den är formulerad och utformad på ett liknande sätt. Ett undantag är Hemtex årsredovisning från 2008, då i stort sett hela redovisningen kallas för förvaltningsberättelse. I det fallet har jag räknat med den text som motsvarar den medräknade texten i de övriga redovisningarna, medan tabeller och siffror har tagits bort.

6.4 Metodkritik

En kritisk diskursanalys blir alltid subjektiv i någon mån. Då det är jag som har avgränsat och namngett de övergripande diskurserna är det möjligt att undersökningen hade sett annorlunda ut om någon annat utfört den. Att avgränsa diskurser är också problematiskt, då en diskurs sällan är isolerad från en annan. Detta blir framför allt problematiskt vid kvantifiering av diskurserna, då ord i denna studie endast kopplas till en diskurs. Vilka ord som hör till vilket tema och vilken diskurs blir också en något subjektiv gränsdragning. Det hade varit möjligt att göra modalitetsanalysen på en mer detaljerad nivå. De explicita modalitetsmarkörerna jag funnit hade kunnat sorteras i de fyra kategorierna, för att visa på om det skett någon förändring vad gäller den mest använda modalitetstypen. Vid analys av hållbarhetsredovisningens omfattning har jag varit så konsekvent som möjligt vid utelämnande av avsnitt i årsredovisningen. Det är förstås möjligt att ett exkluderat avsnitt i en redovisning blivit inkluderat i en annan vid räknandet av ord.

7. Resultat och analys

Nedan presenteras undersökningens resultat uppdelat per företag, med en kort sammanfattning av resultatet som inledning. Modala verb har gjorts fetstilta medan satsadverbial och övriga relevanta ord (se avsnitt *6.1 Modalitet*) har gjorts fetstilta samt kursiverade. I analysen för diskurser har teman strukits under. Varje diskurs finns inte presenterad i varje årsredovisning. En överblick av förekommande diskurser, varje företags individuella utveckling av hållbarhetsredovisningens omfattning samt en jämförelse mellan företagens resultat finns i avsnitt *7.4 Jämförelse mellan företagen*.

7.1 Clas Ohlson

Clas Ohlsons modalitetsmarkörer minskar procentuellt för varje undersökt år. 2003 är modalitetsmarkörerna tätast när det skrivs om miljöarbete och arbetsförhållanden, medan de 2008 fokuseras kring arbetsförhållanden för att sedan 2013 fokuseras kring miljön. Att modalitetsmarkörerna blir färre bör tyda på att Clas Ohlsons påståenden nu presenteras med en större säkerhet och trovärdighet. Vad gäller diskurserna tar socialdiskursen mer plats för varje år, på bekostnad av miljödiskursen. Även ekonomi- och organisationsdiskursen blir märkbart större med åren.

7.1.1 Modalitet

Clas Ohlsons hållbarhetsredovisning från 2003 presenteras med en hyfsat stark modalitet. Det modala verbet *ska*, som har hög grad av förpliktelse, används frekvent.

(7) Vi **ska** aktivt verka för att **kontinuerligt minska** vår direkta och indirekta miljöpåverkan samtidigt som vi stöder övriga verksamhetsmål. Vi **ska** ta hänsyn till miljön i alla beslut och på alla nivåer i verksamheten och vi **ska** efterleva tillämpliga lagar och andra miljökrav. (CO 03:14)

Att skriva *vi ska ta hänsyn* har en starkare modalitet än att skriva *vi vill ta hänsyn*, men modaliteten är fortfarande svagare än att skriva *vi tar hänsyn*. Adverbialen *kontinuerligt* är öppet för tolkningar, då det inte uttrycker konkret hur ofta eller mycket miljöpåverkan ska minska. Hållbarhetsarbetet formuleras ofta som ett mål, något som inte har trätt i kraft än. Det skrivs att Clas Ohlson *strävar efter* och har *ambition* att bidra för en bättre miljö.

När de skriver *Vi ska, där så är möjligt* signalerar de om att det inte alltid är möjligt, och *låg miljöpåverkan* visar på att miljöpåverkan kan vara låg, men inte elimineras.

(8) När det gäller våra övergripande miljömål har fem områden valts ut och **vår ambition** är att varje år förbättra oss inom dessa jämfört med året innan. (CO 03:14)

(9) Vi **ska, där så är möjligt**, välja produkter med känd och **låg** miljöpåverkan.
(CO 03:14)

(10) Vid produktion av våra trycksaker **ska** vi **sträva efter** teknik och material som har **låg** och väldokumenterad miljöpåverkan. (CO 03:14)

Vid ett tillfälle skriver de att de *tvingats* öka sina flygfrakter, vilket har lett till ökade utsläpp. Ordvalet ger en bild av att detta är ett beslut som någon annan fattat, som Clas Ohlson inte har kunnat styra över.

(11) När det gäller infrakter från Asien har nyckeltalen emellertid försämrats något eftersom vi tyvärr *tvingats* öka antalet flygfrakter därifrån. (CO 03:14)

Modaliteten är som starkast när det skrivs om resultatet från miljöarbetet samt om ett hedersomnämmande och diplom, medan modaliteten blir svagare när det rör miljömål och policy angående barnarbete. Modaliteten blir naturligt starkare när det handlar om något som hänt medan framtiden är mer oviss. Den svagare modaliteten vad gäller miljömål och barnarbete kan visa på att det är Clas Ohlsons ideala bild av sig själva som beskrivs, som de inte nått än.

(12) Clas Ohlson har en policy angående barnarbete, vilken innefattar att leverantörer **ska** lämna garantier för att barn inte utnyttjas med risk för fysisk, psykisk eller social ohälsa. Företagets representanter **ska** vid besök hos leverantörer vara uppmärksamma på om leverantören lever upp till ställda garantier. Vid misstanke om fel **ska** detta påtalas för leverantör, agent och Clas Ohlsons ledning. (CO 03:25)

Clas Ohlsons hållbarhetsredovisning från 2008 präglas av starkare modalitet än 2003, men fortfarande med vissa svaga inslag. De skriver bland annat att de *vill* bidra, inte att de *ska* eller att de redan gör det. *Vill* har en medelhög grad av villighet.

(13) Vi **vill** bidra till en förbättrad arbetsmiljö och arbetsvillkor för personalen hos de tillverkare vi samarbetar med och att produkterna har en **så låg miljöpåverkan som möjligt** under hela sin livscykel. (CO 08:40)

Likt 2003 blir modaliteten något svagare när det kommer till att kontrollera goda arbetsförhållanden. Det modala verbet **kan** har en låg grad av villighet.

(14) Clas Ohlson **ska** bidra till att främja de mänskliga rättigheterna i de länder där vi är verksamma. Med egen personal på plats i Kina **kan** vi påverka och verka för att förbättra villkoren för de människor som deltar i produktionen av de produkter vi köper in i vårt sortiment. (CO 08:40)

Clas Ohlsons hållbarhetsredovisning från 2013 domineras av en betydligt starkare modalitet än tidigare år. Flertalet modalitetsmarkörer skrivs ut i framtidsammanhang, vilket gör att de kan kännas naturliga. Men att markörerna finns med gör fortfarande att påståendena blir svagare än om markörerna hade utelämnats.

(15) Clas Ohlsons övergripande miljömål innebär att de relativa utsläppen av CO2 **ska minska** med 30 procent under perioden 2007-2020. (CO 13:26)

7.1.2 Diskurser

Clas Ohlsons hållbarhetsredovisning från 2003 består till en övervägande stor del av en miljödiskurs, präglad av teman som miljömål, miljöpolicy, transport, miljöbelastande ämnen, energianvändning, utsläpp, förpackningar och trycksaker.

(16) När det gäller vår största miljöpåverkan, transporter, noterade vi i fjol en minskad påverkan. Vi ligger i år kvar på denna nivå. Som tabellen på nästa sida visar har våra utsläpp per tonkilometer minskat under 2003 jämfört med 2002 såväl för våra utfrakter som våra infrakter från Europa. (CO 03:14)

I redovisningen från 2003 är prestigediskursen andra störst, men även prestigediskursen präglas av en miljödiskurs. Att blanda in prestige när det kommer till miljöarbete kan öka trovärdigheten, då det är en utomstående tredje part som står för informationen.

(17) Med Folksams kriterier kom vi på tredje plats i kategorin ”årets klimattförbättrare” och fick fem stjärnor av fem möjliga. I motiveringen nämns bland annat att hela 47 procent av företagets tjänsteresor sker med tåg, 93 procent av transportarbetet görs med båt och 60 procent av elen utgörs av vattenkraft. (CO 03:15)

Socialdiskursen är tredje störst och samlad under rubriken *Policy angående barnarbete*.

(18) Clas Ohlson har en policy angående barnarbete, vilken innefattar att leverantörer ska lämna garantier för att barn inte utnyttjas med risk för fysisk, psykisk eller social ohälsa. (CO 03:25)

I Clas Ohlsons hållbarhetsredovisning från 2008 har socialdiskursen fått en betydligt större plats, men redovisningen präglas dock fortfarande till största del av en miljödiskurs.

(19) När det gäller leverantörer och tillverkare har vi ett ansvar att ställa krav, utveckla långsiktiga relationer och stödja dem i deras arbete när det gäller mänskliga rättigheter, arbetsvillkor, arbetsmiljö och miljöpåverkan. Vi genomför också löpande kontroller och revisioner och avslutar samarbeten med tillverkare som inte vill eller kan leva upp till våra krav. (CO 08:35)

(20) Vi träffade avtal med Dalakraft gällande förnyelsebar el vid distributionscentral och kontor i Insjön samt ett 25-tal butiker i Sverige. Dessutom införs nu biobaserad fjärrvärme vid våra fastigheter i Insjön. Dessa förändringar innebär betydligt minskade utsläpp av koldioxid. (CO 08:35)

Tredje mest dominant diskursen 2008 är organisationsdiskursen, med teman som Clas Ohlsons produktkategorier, antal butiker, huvudkontorets geografiska plats, antal produkter, leverantörer och tillverkare, inköpskontor och fabriksbesök.

(21) Clas Ohlson är ett renodlat detaljhandelsföretag som erbjuder ett brett sortiment inom Bygg, Hem, Multimedia, El, samt Fritid. Vi har 106 butiker i Sverige, Norge, Finland och Storbritannien. I Sverige och Norge säljer vi också via distanshandel. Vårt huvudkontor och distributionscentral finns i Insjön, Dalarna och totalt har vi cirka 3 000 medarbetare. (CO 08:34)

År 2013 är socialdiskursen den största, följd av miljödiskursen och ekonomidiskursen.

(22) Clas Ohlsons revisionsteam i Kina är ansvariga för att verifiera, bedöma och följa upp efterlevnaden av Clas Ohlsons uppförandekod hos våra leverantörer. Innan vi köper produkter från en ny leverantör görs en bedömning för att säkerställa att våra krav är uppfyllda, och om inte, att leverantören har viljan och förmågan att hantera de problemområden vi identifierat. (CO 13:27)

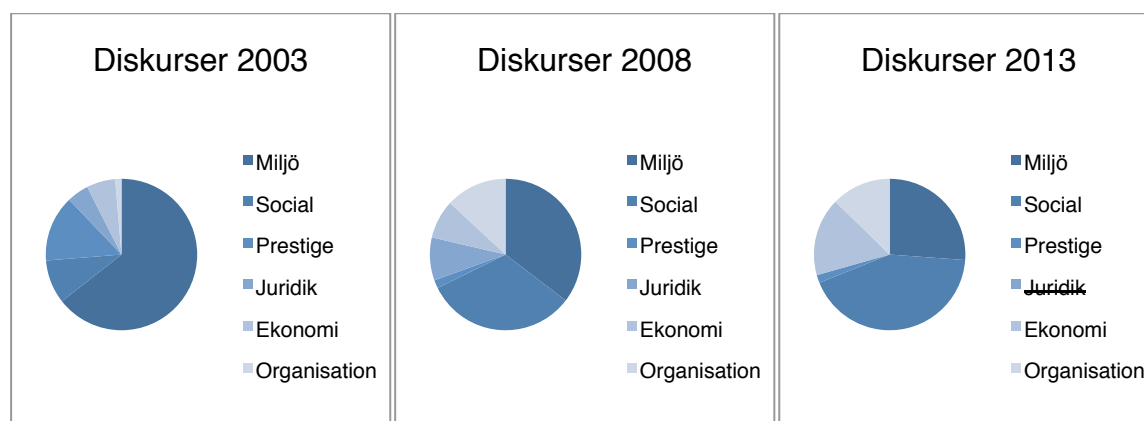
Miljödiskursen domineras av teman som transporter och miljöfarliga utsläpp. Ekonomidiskursen har ofta drag av en miljödiskurs, och även en socialdiskurs, där hållbarhetsarbete ses som en framgångsfaktor rent företagsekonomiskt.

(23) Vi styr om våra transporter till miljömässigt bättre transportsätt för att minska Clas Ohlsons utsläpp av CO2, från flyg till båt och från bil till järnväg. Clas Ohlsons övergripande miljömål innebär att de relativa utsläppen av CO2 ska minska med 30 procent under perioden 2007-2020. (CO 13:26)

(24) Inte bara ett ökat intresse för miljö och klimat utan även ett växande engagemang i rättvisefrågor, gör att kunderna i allt högre grad efterfrågar varor och tjänster som är producerade på ett miljövänligt och socialt ansvarstagande sätt. Att produkterna inte innehåller miljöpåverkande ämnen eller olämpliga ingredienser har blivit en hygienfaktor. (CO 13:11)

(25) Ett hållbart varuflöde, med effektiv logistik och låg miljöpåverkan, är en av Clas Ohlsons viktigaste framgångsfaktorer. (CO 13:26)

Nedan presenteras en överblick av diskursernas fördelning mellan åren. Hållbarhetsredovisningen från 2013 saknar juridikdiskurs helt.

Figur 1. Clas Ohlsons fördelning av diskurser 2003, 2008 och 2013

7.2 KappAhl

KappAhls modalitetsmarkörer ökar procentuellt för varje undersökt år. 2003 har de bara ett kort stycke om hållbarhet vilket helt saknar modalitetsmarkörer. 2008 är markörerna tätast när det rör miljöarbete, medan de 2013 fokuseras vid både miljöarbete och arbetsförhållanden. KappAhls avsnitt om hållbarhet från 2003 präglas av en miljödiskurs, med drag av en juridikdiskurs. 2008 är social- prestige- och organisationsdiskursen ungefär lika stora, efter miljödiskursen. År 2013 är socialdiskursen lika dominerande som miljödiskursen, på bekostnad av samtliga andra diskurser.

7.2.1 Modalitet

KappAhls hållbarhetsredovisning från 2003 består av en mycket kort punktlista med rubriken *Vad gör KappAhl för miljön*. Denna punktlista saknar explicita modalitetsmarkörer, men det används uttryck som signalerar svag modalitet. Nedan presenteras stycket i sin helhet.

(26) Vad gör KappAhl för miljön?

- Hårdare krav och kontroller än lagen kräver för kemikalieanvändning vid tillverkning
- Transporterar med tåg **när möjlighet finns**
- Mäter transporterat ton per färdmedelkilometer
- Använder **i första hand** miljömärkt el
- Källsorterar allt avfall på kontor och butik (K 03:19 del 1)

Uttryck som *när möjlighet finns* och *i första hand* ger en mycket vag bild av när KappAhl egentligen transporterar med tåg och använder miljömärkt el. År 2008 presenterar KappAhl en mer utförlig hållbarhetsredovisning, med få explicita modalitetsmarkörer. De markörer som finns fokuseras vid text om miljöarbete. Att någonting *ska* leda till *minskade* utsläpp visar på att utsläppen inte kan elimineras.

(27) Under 2008 genomförde vi bland annat ett pilotprojekt inom vattenrening hos fyra leverantörer i Bangladesh, något som i förlängningen **ska** leda till **minskade** utsläpp hos samtliga leverantörer med våtprocesser. (K 08:23)

KappAhls hållbarhetsredovisning från 2013 är betydligt längre och mer utförlig än tidigare år, med fler modalitetsmarkörer. Markörerna är mest frekventa i samband med text om

miljöarbete, men även när det skrivs om arbetsförhållanden, framför allt under rubriken *Dagligt arbete med uppförandekoden*.

(28) Vi ställer krav på våra transportörer oavsett transportslag och **vill** att de **ska** arbeta aktivt med frågor som gäller säkerhet, miljö, kvalitet och hälsa. Genom att välja rätt transportslag och samlasta i högre utsträckning **kan** vi **minska** påverkan på miljön och effektivisera logistiken vilket leder till lägre kostnader per fraktad vara. (K 13:30)

(29) Leverantörernas och fabrikernas efterlevnad av uppförandekoden **ska** utvecklas i takt med utvecklingen av affärsrelationen. Om avvikelser från koden uppstår **ska** leverantören upprätta en åtgärdsplan med information om vad avvikelsen består av, hur den **ska** hanteras på lång sikt, när åtgärderna **ska** vara genomförda och vem som ansvarar. (K 13:25)

I citaten ovan finns exempel på modalitetsmarkörer med låg grad av villighet, *kan*, medelhög grad av villighet, *vill*, och hög grad av förpliktelse, *ska*.

7.2.2 Diskurser

Då KappAhl endast har en kort punktlista om hållbarhetsarbete från 2003, med rubriken *Vad gör KappAhl för miljön*, präglas redovisningen av en miljödiskurs. En av punkterna har även inslag av en juridikdiskurs.

(30) Hårdare krav och kontroller än lagen kräver för kemikalieanvändning vid tillverkning
(K 03:19 del 1)

År 2008 har text om miljöarbete kompletterats med text som tillhör en socialdiskurs. Även en prestigediskurs är märkbar. Prestigediskursen går ofta in i miljödiskursen.

(31) För oss är det en självklarhet att modet vi erbjuder är framtaget utifrån en tydlig hållbarhetstanke. Det här är inte en ny idé för oss. Vi har jobbat med miljö- och hälsomärkta kläder sedan 1993. (K 08:23)

Prestigediskursen är den tredje största, och det rör sig oftast om teman kring hur KappAhl har varit först med någonting eller varit med och skapat riktlinjer att följa.

(32) Sedan 2004 utgår arbetet från BSCI:s uppförandekod (Business Social Compliance Initiative), där vi varit delaktiga i framtagandet. (K 08:22)

(33) Inköpare och ledning gör flest tjänsteresor hos oss. Som första företag i branschen klimatkompenserar vi för deras resor. (K 08:23)

2008 är miljödiskursen fortfarande mest dominant, med teman som transporter, miljöfarliga kemikalier och miljöpolicy.

(34) Anvisningen omfattar bland annat förbjudna kemikalier, fysiska krav och barnsäkerhet i plaggen. Projektet "No Risk", som startades under våren 2008, är ett av initiativen för att undvika förbjudna kemikalier. (K 08:23)

Med teman som bland annat uppförandekod, arbetsmiljö, hälsa, barnarbete, löner, inspektioner och sponsring av välgörenhetsorganisationer är socialdiskursen andra störst år 2008.

(35) Därtill sponsrar vi stödprojekt på de platser där våra produktionskontor finns, som till exempel barnhem i Litauen och stöd till skolor för gatubarn i Bangladesh. (K 08:23)

(36) Samtliga knappt 200 huvudleverantörer har skrivit under att de och deras underleverantörer ska följa koden som omfattar områden som arbetsmiljö, hälsa och säkerhet, barnarbete, löner och arbetstider. (K 08:22)

År 2013 presenterar KappAhl en betydligt mer omfattande hållbarhetsredovisning. Socialdiskursen är nästintill lika dominerande som miljödiskursen, med en ekonomidiskurs som tredje störst. Ekonomidiskursen har ofta inslag av en miljödiskurs. Det skulle kunna ses som ett sätt att visa sina intressenter att hållbarhetsarbete även är kopplat till lönsamhet.

(37) KappAhl's försäljning av hållbarhetsmärkt mode fortsätter att öka, från 18 procent av sortimentet 2012/2013 till 19 procent 2013/2014. Totalt innebär det 10 miljoner hållbarhetsmärkta varor. (K 13:20)

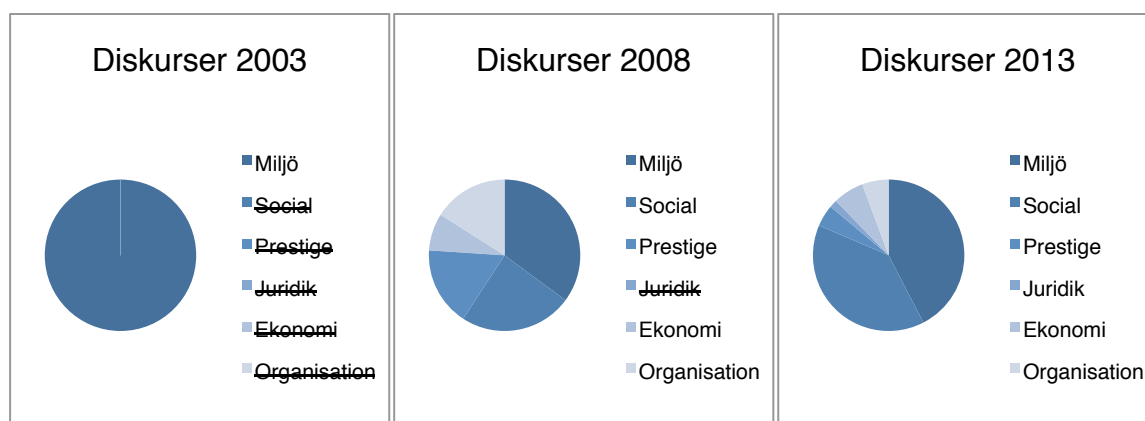
Ett nytt tema kopplat till miljödiskursen är återvinning. Inom socialdiskursen tas engagemang för utsatta kvinnor upp som nytt tema.

(38) I genomsnitt konsumerar svenskarna 12,5 kg textilier per person och år, enligt SMED 2014. Av dessa slängs 8 kg i soptunnan och förbränns. Undersökningar visar att det ser snarlikt eller värre ut i andra länder. Detta resursslöseri vill vi bidra till att ändra på. Våren 2014 startades ett projekt för att testa insamling av textilier för återvinning och återanvändning, i ett antal utvalda butiker. Målet är att ha insamling i samtliga butiker framöver. (K 13:21)

(39) Samtliga kvinnor blir erbjudna arbete efter utbildningen och det finns exempel på tidigare elever som nu nått ansvarspositioner. Det har gjort utbildningen väldigt populär hos utsatta kvinnor och bland våra leverantörer. (K 13:27)

Nedan presenteras en överblick av diskursernas fördelning mellan åren.

Hållbarhetsredovisningen från 2003 saknar samtliga diskurser utöver miljödiskursen, och redovisningen från 2008 är utan juridikdiskurs.

Figur 2. KappAhls fördelning av diskurser 2003, 2008 och 2013

7.3 Hemtex

Hemtex modalitetsmarkörer ökar procentuellt för varje undersökt år. 2003 har de bara ett mycket kort stycke om hållbarhet vilket helt saknar modalitetsmarkörer. Både 2008 och 2013 är markörerna tätast när det handlar om miljöarbete. Till skillnad mot både Clas Ohlson och KappAhl har Hemtex hållbarhetsredovisning från 2003 mycket lite text som präglas av en miljödiskurs. Miljödiskursen tar sedan mer plats för varje undersökt år, medan social- och organisationsdiskursen blir något mindre.

7.3.1 Modalitet

Hemtex hållbarhetsredovisning från 2003 består av ett kort stycke som helt saknar explicita modalitetsmarkörer.

(40) Hemtex följer branschens standarder när det gäller uppförandekod och miljöpolicy. Ett skriftligt avtal, inköpsorder och kvalitetsstyrning genom Hemtex Quality Control Manual upprättas med varje leverantör. I avtalet regleras allt från produkttegenskaper till leverans och betalningssätt. Hemtex Quality Control Manual innehåller också en uppförandekod som leverantörerna förbinder sig att uppfylla. Koden grundas bland annat på FN:s barnkonvention och de regler som FN:s organ för arbetsmarknadsfrågor, ILO, ställt upp. (H 03:11)

2008 presenterade Hemtex en mer utförlig hållbarhetsredovisning, fortfarande med få modalitetsmarkörer.

(41) I ramavtalen som tecknats med leverantörerna ställer Hemtex krav på att de **måste** följa lokal miljölagstiftning och ha alla nödvändiga tillstånd för sin verksamhet. (H 08:14)

(42) BCI har fått en viktig roll för miljöarbetet inom bomullsproduktionen, vilket ger en bredare påverkan på miljön än att enbart fokusera på att öka andelen ekologisk bomull. Hemtex **kommer att öka** sitt engagemang ytterligare i organisationen framöver. (H 08:14)

Hemtex använder ibland vaga fraser för att presentera sin verksamhet.

(43) Infrakterna av Hemtex varor sker till **överbäggande delen** med båt och till **mycket liten del** med flyg. (H 08:14)

Överbäggande delen och *mycket liten del* svarar inte på hur mycket som fraktas med båt respektive flyg. År 2013 är explicita modalitetsmarkörer betydligt mer frekventa än tidigare år. Framför allt det modala verbet *ska* används, som har hög grad av förpliktelse.

(44) Hemtex medarbetare och leverantörer **ska** få information om Hemtex miljöpåverkan och miljökrav. Vi **ska** motivera vår personal att vara delaktig i och ta ansvar för miljöarbetet så att det blir en naturlig del av det dagliga arbetet. (H 13:17)

Likt Clas Ohlson och KappAhl skriver Hemtex att de *strävar efter* att uppnå sina mål. Det modala verbet *ska* i kombination med att de *strävar efter* gör att påståendena uttrycks med mindre säkerhet. Att de använder ordet *minska* visar även att problemet inte kan elimineras.

(45) Hemtex *ska sträva efter* att *minska* miljöbelastningen från transporter och ta hänsyn till miljön vid val av transportmedel. (H 13:17)

Hemtex använder även det modala verbet *vill*, som har en medelhög grad av villighet.

(46) Vi *vill* agera ansvarsfullt i de samhällen där vi verkar och har därför satt upp följande riktlinjer att arbeta efter. (H 13:17)

7.3.2 Diskurser

Trots Hemtex mycket korta hållbarhetsredovisning 2003 präglas den av flertalet diskurser. Nedan presenteras redovisningen i sin helhet.

(47) Hemtex följer branschens standarder när det gäller uppförandekod och miljöpolicy. Ett skriftligt avtal, inköpsorder och kvalitetsstyrning genom Hemtex Quality Control Manual upprättas med varje leverantör. I avtalet regleras allt från produkttegenskaper till leverans och betalningssätt. Hemtex Quality Control Manual innehåller också en uppförandekod som leverantörerna förbinder sig att uppfylla. Koden grundas bland annat på FN:s barnkonvention och de regler som FN:s organ för arbetsmarknadsfrågor, ILO, ställt upp. (H 03:11)

Inledningsvis berörs både en miljö- och socialdiskurs när det skrivs om temana uppförandekod och miljöpolicy. Det följs av en organisationsdiskurs där Hemtex Quality Control Manual beskrivs. Organisationsdiskursen blandas med en juridikdiskurs, där avtal berörs. Socialdiskursen tas sedan upp igen och stycket avslutas med en tydlig juridikdiskurs, med teman som FN:s barnkonvention och ILO. År 2008 tar miljödiskursen mer plats, med teman som logistik tjänster, transport och flygfrakt. Miljödiskursen har även inslag av en organisationsdiskurs.

(48) För logistik tjänster anlitas leverantörer som strävar efter att bli ledande inom miljömessigt hållbara transport- och logistiklösningar. Infrakterna av Hemtex varor sker till övervägande delen med båt och till mycket liten del med flyg. Rutiner för när flygfrakt får

användas har utarbetats och endast en marginell andel av Hemtex transporter sker med flyg. (H 08:14)

Organisationsdiskursen och socialdiskursen är störst efter miljödiskursen, med teman som Hemtex inköp av textilier, presentation av ökning i procent, kontroll av leverantörer och djurhållning.

(49) Hemtex köper in samtliga textilier och andra produkter från leverantörer runt om i världen. Inköpen från Asien har fortsatt att öka i omfattning och uppgick under 2008/2009 till 74 procent. Cirka 81 procent av koncernens inköp gjordes direkt från leverantörerna. (H 08:13)

(50) Hemtex köper dun och fjäderprodukter direkt från leverantörer i Kina. Vid de kontroller som genomförts av samtliga leverantörer inom detta område har det inte upptäckts några handplockade produkter. Hemtex har dessutom säkrat leveranskedjorna från producent av täcke och kuddar till var och hur djuret är slaktat. (H 08:14)

År 2013 har miljödiskursen fått ta ännu större plats, på bekostnad av social- och organisationsdiskursen.

(51) Miljökraven i företagets uppförandekod omfattar krav på rening av luft- och vattenutsläpp, certifikat från myndigheter, förteckning och säkerhetsdatablad för alla kemikalier samt krav på kemikaliehantering och avfall. (H 13:16)

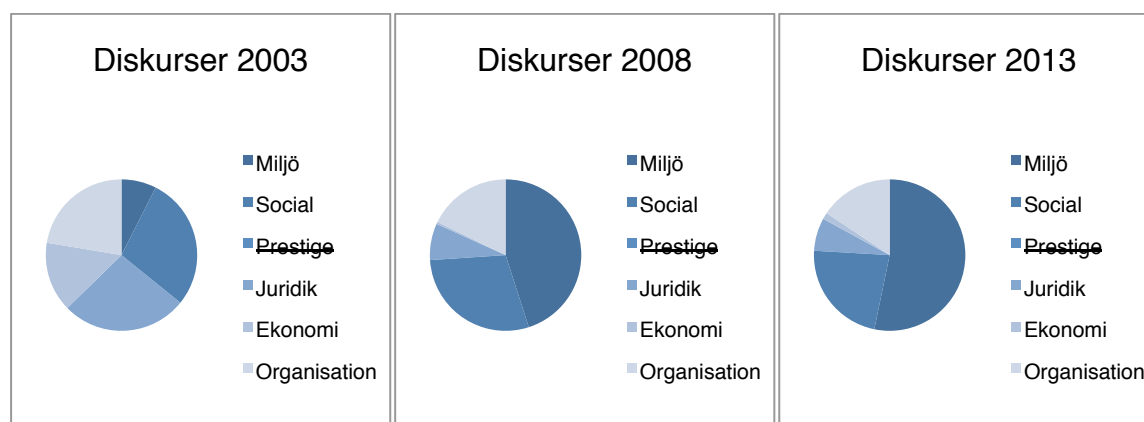
(52) Vi ska sträva efter att minska miljöpåverkan vid tillverkningen av våra hemtextilier och övriga produkter genom att följa upp att våra leverantörer förbättrar sin verksamhet i enlighet med våra miljökrav. (H 13:17)

Socialdiskursen har ibland inslag av en juridikdiskurs, i exemplet nedan med teman som gällande lagar och mänskliga rättigheter kopplat till goda arbetsförhållanden.

(53) För Hemtex är det en självklarhet att alla varor i företagets butiker har tillverkats under goda arbetsförhållanden och på rätt sätt gällande lagar och mänskliga rättigheter. (H 13:16)

Nedan presenteras en överblick av diskursernas fördelning mellan åren.

Hållbarhetsredovisningen saknar helt prestigediskurs under de tre undersökta åren.

Figur 3. Hemtex fördelning av diskurser 2003, 2008 och 2013

7.4 Jämförelse mellan företagen

7.4.1 Modalitet

Endast Clas Ohlsons hållbarhetsredovisningar innehåller färre explicita modalitetsmarkörer för varje undersökt år. KappAhl och Hemtex hade båda bara ett kort, sakligt stycke om hållbarhetsarbete 2003, vilket kan vara en anledning till att modalitetsmarkörerna var utelämnade. I deras efterkommande redovisningar ökar textmängden ordentligt och de tar upp nya teman, vilket är en möjlig anledning till ökningen av modalitetsmarkörer.

Modalitetsmarkörerna var 2003 mest frekventa inom miljö- och socialdiskursen för alla tre företag. Både 2008 och 2013 är markörerna flest inom miljödiskursen, även om de också är frekventa inom socialdiskursen för Clas Ohlson 2008 och KappAhl 2013. Det är framför allt modalitetsmarkören *ska* som dominerar, för alla år och i alla företag. *Ska* kan kategoriseras som hög grad av förpliktelse, alternativt hög grad av villighet. Vad gäller de undersökta företagen kan det kategoriseras som både och, då de generellt skriver om sitt hållbarhetsarbete som något de vill och ska åstadkomma. Alla företag gör klart att det inte går att eliminera sin miljöförstöring helt, genom formuleringar som att de *ska minska utsläpp så mycket som möjligt*. De skriver ofta om sin ambition eller strävan efter att nå sina mål, vilket visar på att dessa mål inte helt säkert kommer att uppnås.

Företagen har alla gemensamt att de i hållbarhetsredovisningarna presenterar vad som har uppnåtts under det gångna året och målen för framtiden. Det kan förklara varför texterna generellt präglas av stark modalitet utan explicita modalitetsmarkörer när det skrivs om vad som faktiskt har genomförts. När det sedan skrivs om framtida mål dominerar modalitetsmarkören *ska*, vilket kan ses som någorlunda naturligt i ett framtidsperspektiv, då detta inte har trätt i kraft än.

7.4.2 Diskurser

De teman som jag har urskilt i hållbarhetsredovisningarna går att kategorisera under de sex övergripande diskurser som jag har avgränsat och namngett. Nedan presenteras vilka diskurser som förekommer i vilka rapporter, då varje diskurs inte återfinns i varje redovisning. För varje år har den dominerande diskursen gjorts fetstilt och de diskurser med flest tillhörande modalitetsmarkörer är understrukna.

Tabell 3. Clas Ohlsons förekommande diskurser

2003	<u>Miljö</u>	<u>Social</u>	Prestige	Juridik	Ekonomi	Organisation
2008	<u>Miljö</u>	<u>Social</u>	Prestige	Juridik	Ekonomi	Organisation
2013	<u>Miljö</u>	Social	Prestige	-	Ekonomi	Organisation

Tabell 4. KappAhls förekommande diskurser

2003	Miljö	-	-	-	-	-
2008	<u>Miljö</u>	Social	Prestige	-	Ekonomi	Organisation
2013	<u>Miljö</u>	<u>Social</u>	Prestige	Juridik	Ekonomi	Organisation

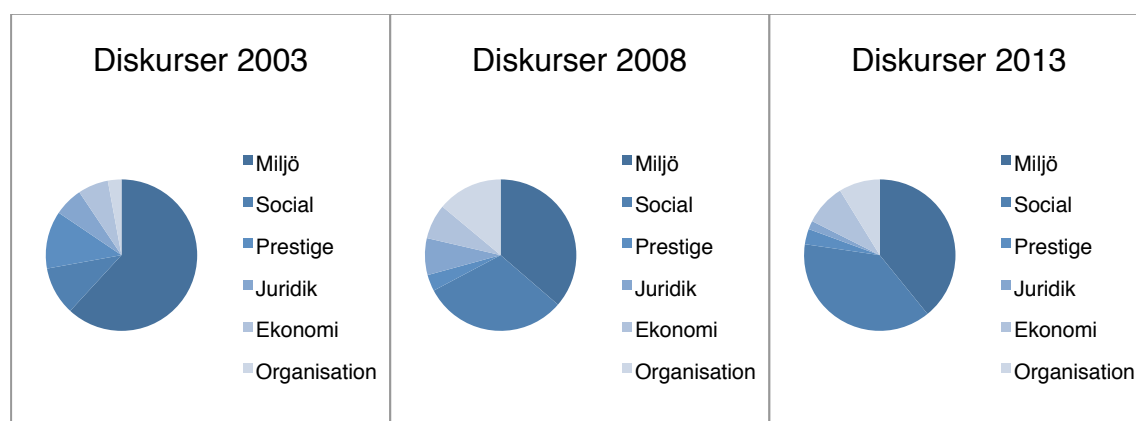
Tabell 5. Hemtex förekommande diskurser

2003	Miljö	Social	-	Juridik	Ekonomi	Organisation
2008	<u>Miljö</u>	Social	-	Juridik	Ekonomi	Organisation
2013	<u>Miljö</u>	Social	-	Juridik	Ekonomi	Organisation

2003 präglades varje företags hållbarhetsredovisning av en miljödiskurs, även om socialdiskursen var dominerande hos Hemtex. I Clas Ohlsons redovisning tar socialdiskursen över med åren, i KappAhls blir den lika dominerande som miljödiskursen, medan Hemtex har en motsatt utveckling. Hemtex saknar helt prestigediskurs, medan KappAhl frekvent skriver

om olika priser och utmärkelser. KappAhl hänvisar till den utomstående tredje part som tilldelat dem priset, som ofta är miljörelaterat, vilket kan ses som ett sätt att legitimera miljöarbetet på. Clas Ohlsons hållbarhetsredovisning innehåller en juridikdiskurs 2003 och 2008, men inte 2013. En tolkning är att hänvisning till lagar och regler var viktigare när genren för hållbarhetsredovisning var ny, för att legitimera arbetet. Det säger dock emot KappAhls utveckling, som saknade juridikdiskurs 2003 och 2008, men inte 2013.

Som tabellen visar kan inte denna studie visa på en enhetlig förändring hos de undersökta företagen, vad gäller modalitet och diskurser inom genren för hållbarhetsredovisning. Nedan presenteras en sammanslagning av alla tre företags fördelning av diskurserna, där socialdiskursen blir märkbart större med åren. Ekonomi- och organisationsdiskursen tar även mer plats, framför allt 2008, medan prestigediskursen blir mindre.

Figur 4. Företagens sammanslagna fördelning av diskurser 2003, 2008 och 2013

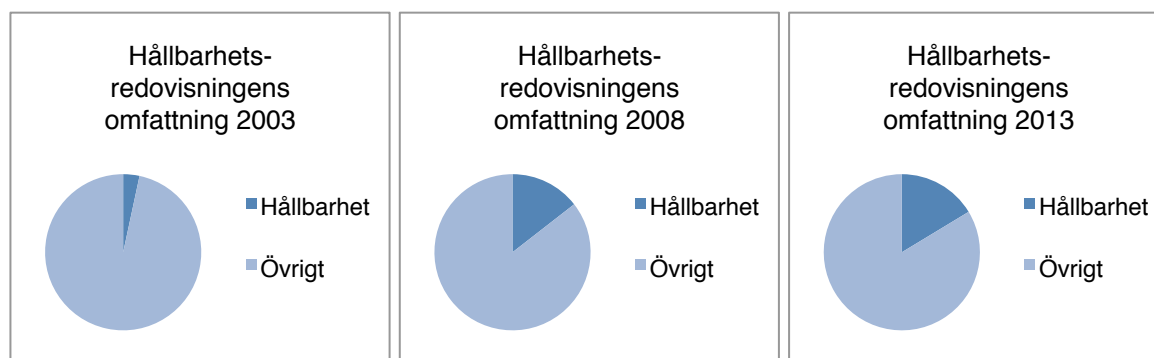
7.4.3 Hållbarhetsredovisningens omfattning

Likt bland annat Stensjö (2009) och Bartlett och Jones (1997) kommer fram till i sina studier visar även min undersökning på att hållbarhetsredovisningens omfattning har expanderat. Företagens sammanslagna resultat visar att omfattningen ökar för varje undersökt år, framför allt mellan 2003 och 2008, men även 2013, trots att varje företag då också presenterar en separat hållbarhetsredovisning. Clas Ohlsons hållbarhetsredovisning ökar ordentligt i omfattning mellan 2003 och 2008, för att sedan minska något igen 2013, medan hållbarhetsredovisningen hos både KappAhl och Hemtex ökar påtagligt för varje undersökt år. Nedan presenteras en överblick av hur stor procent av respektive företags årsredovisning som bestod av hållbarhetsredovisning. I tabellen visas antal ord som var hållbarhetsredovisning i förhållande till årsredovisningens totala antal ord.

Tabell 6. Procentuell andel av årsredovisningen som är hållbarhetsredovisning

	2003	2008	2013
Clas Ohlson	769 av 14737 = 5,2 %	4737 av 19973 = 23,7 %	1419 av 9541 = 14,9 %
KappAhl	40 av 5154 = 0,8 %	891 av 10173 = 8,8 %	3202 av 11856 = 27 %
Hemtex	67 av 5278 = 1,3 %	691 av 7179 = 9,6 %	599 av 5331 = 11,2 %

Den ökade textmängden, i kombination med en separat hållbarhetsredovisning vid sidan om årsredovisningen, skulle kunna tyda på att hållbarhetsarbetet prioriteras och ses som viktigare för varje år. Alternativt är hållbarhetsarbetet kvar på samma nivå som tidigare, men att det idag anses vara viktigare att presentera detta mer utförligt och transparent. Nedan presenteras en överblick av företagens sammanslagna expansion av hållbarhetsredovisningen. Biten för hållbarhet är antal ord i förhållande till den totala årsredovisningens antal ord, se avsnitt 6.3 *Hållbarhetsredovisningens omfattning* för en utförligare förklaring av uträkningen.

Figur 5. Hållbarhetsredovisningens omfattning 2003, 2008 och 2013

8. Diskussion

Med resultaten från tidigare studier som ingång var syftet med denna undersökning att se hur tre svenska detaljhandelsföretags hållbarhetsredovisning har förändrats mellan åren 2003, 2008 och 2013. Texternas modalitet, diskurser och omfång undersöktes genom delar av Faircloughs kritiska diskursanalys och Hallidays systemisk-funktionella grammatik.

Resultatet visar att varje företags redovisning har förändrats, och att företagen i vissa fall visar på liknande tendenser. En likhet för varje undersökt år, både inom samma företag och mellan dem, är att en miljödiskurs ständigt varit närvarande. En annan likhet både inom och mellan företagen är att redovisningens omfattning har ökat för varje undersökt år, undantaget för Clas Ohlson mellan 2008 och 2013.

Även fast företagens skillnader har dragit åt olika håll är en gemensam skillnad, inom och mellan företagen, att redovisningarnas texter har haft olika stark modalitet vid de undersökta tidpunkterna, samt att redovisningarna har präglats av olika diskurser. De undersökta företagens hållbarhetsredovisningar innehöll alla en miljödiskurs år 2003. Sedan dess har redovisningarna kommit att innehålla fler teman och präglas av andra diskurser. Framför allt socialdiskursen tar mer plats, med undantag för Hemtex redovisning där miljödiskursen blir större med åren. Till skillnad mot Clas Ohlson formuleras KappAhl och Hemtex redovisning med svagare modalitet för varje undersökt år. Gemensamt för de tre företagen är att hållbarhetsredovisningen ökar drastiskt i omfattning mellan 2003 och 2008.

Att medvetenheten om dåliga arbetsförhållanden har ökat (Kanji & Chopra 2010:125) bör vara kopplat till det ökade intresset för företagen att redovisa sitt arbete för goda arbetsförhållanden. Carroll (1991:39) har skrivit om hur företags intresse för CSR växte fram redan på 1960-talet, då motiverat av privatpersoners påtryckningar inom olika rörelser. Att det är trycket från privatpersoner som ligger bakom förändringarna i hållbarhetsredovisningarna idag bör vara en rimlig tanke. Bartlett och Jones (1997) har även sett en förändring av årsredovisningens publik, där redovisningen har gått ifrån att vara en produkt för aktieägare till att bli intressant för en vidare allmänhet (Bartlett & Jones 1997:63). Då intresset för hållbarhetsarbete har ökat hos konsumenterna (svenskhandel.se) skulle det kunna vara en förklaring till den ökade hållbarhetsredovisningen. Ohlson och Tengblad (2010) har nått resultatet att svenskt CSR-arbete har globaliserats mellan 1981-2006, men poängterar att det inte behöver innebära att företagen tar ett större ansvar idag (Tengblad & Ohlsson 2010:665). Kanske har det blivit viktigare att tydligt redovisa det hållbarhetsarbete som även tidigare har pågått?

Enligt Livesey och Kearins (2002:233) var The Body Shop International och Royal Dutch/Shell Group bland de första som frivilligt redovisade sitt hållbarhetsarbete 1998. De undersökta företagen var alltså relativt tidiga med att hållbarhetsredovisa, som alla gjorde det 2003 och eventuellt även tidigare. Det kan vara en förklaring till varför KappAhl och Hemtex hållbarhetsredovisning var mycket kortfattad, och Clas Ohlsons formulerad med svagare modalitet än 2008 och 2013. Att arbeta med hållbarhetsarbete ska enligt bland andra Kanji och Chopra (2010:119) även stärka företags tillväxt och lönsamhet. Enligt en undersökning som Svensk Handel har gjort hävdar 8 av 10 svenska företag att ett stärkt varumärke är den största drivkraften bakom att arbeta med hållbarhetsfrågor (svenskhandel.se).

Hållbarhetsredovisningarna har påverkat och påverkats av den sociala praktik som de är en del av. Trots att den sociala praktiken inte har undersökts i denna studie bör detta ändå diskuteras. De samhällsliga förändringar som skett under de senaste trettio åren är nära kopplade till förändringarna inom hållbarhetsredovisningen. Diskursordningen för hållbarhetsredovisning tycks ha omskapats på så sätt att nya diskurser har tillkommit med åren. I takt med ökad medvetenhet och intresse för sociala och miljörelaterade frågor hos konsumenterna har hållbarhetsredovisningen ökat i omfattning. Diskursordningen inom hållbarhetsredovisning har enligt min studie inte omskapats i en enhetlig riktning, då Hemtex avviker från förändringen hos Clas Ohlson och KappAhl. Trots skillnader företagen emellan har de dominerande diskurserna växlat mellan 2003, 2008 och 2013. Att ekonomi- och organisationsdiskursen tar mer plats med tiden hos Clas Ohlson skulle kunna bero på en vilja att visa aktieägarna att hållbarhetsarbete även är lönsamt (Kanji & Chopra 2010) och en integrerad del av organisationen.

Hållbar konsumtion är ett fenomen, trots konflikten mellan de två. De undersökta företagen är alla en fara för miljön, och de skriver om fabriker som inte levt upp till de uppförandekrav som företaget ställt. Företagen skriver om att *minska* och *öka* – inte om att eliminera. Ett gemensamt drag hos de tre undersökta företagen är att det modala verbet *ska* används frekvent. I en mening som *Vi ska bidra till att främja de mänskliga rättigheterna* är det en tolkningsfråga om det handlar om villighet eller förpliktelse. Kanske är det ett typiskt drag inom genren för hållbarhetsredovisning att uttrycka villighet genom förpliktelsemodalitet eller vice versa. En personlig reflektion är att trycket från konsumenterna sätter press på företagen att ta ansvar för sin påverkan, vilket förpliktar företagen att arbeta med hållbarhetsfrågor. Men att formulera sitt ansvar för människa och miljö genom villighet ger en bild av företagen som initiativtagande och goda. Att modaliteten blir svagare när det skrivs om teman kopplade till arbetsförhållanden och miljö skulle kunna bero på distansen till fabriker och leverantörer. Distansten leder till längre transportsträckor vilket genererar mer miljöfarliga utsläpp, samtidigt som avståndet gör det svårare att garantera goda arbetsförhållanden. Studiens resultat går att likna vid Stensjös (2009), som når resultatet att modaliteten blir svagare framför allt vid text om uppförandekoden.

Enligt Fairclough (1992a:1) är studier av språket ett användbart och viktigt sätt för att undersöka social och kulturell förändring. Inom den socialkonstruktivistiska språksynen påverkas språket av samhället samtidigt som samhället påverkas av språket. Denna studie

bygger på ett för begränsat material för att kunna generalisera kring genren för hållbarhetsredovisning, men då undersökningen når liknande resultat som tidigare studier bör det bekräfta att det sker förändringar inom genren och i samhället i stort. En slutsats som kan dras av resultatet i förhållande till tidigare undersökningars resultat är att redovisning av hållbarhetsarbete har ökat i omfattning och behandlar idag fler teman än för tio år sedan.

8.1 Incitament till vidare forskning

Då den mesta forskning om årsredovisning och hållbarhetsredovisning hittills har genomförts ur ett företagsekonomiskt perspektiv finns det ett behov av bredare språkvetenskaplig forskning. Det vore intressant med omfattande forskning för att kunna generalisera och visa på hur genren för hållbarhetsredovisning har förändrats, både i Sverige och globalt. Genom mer språkvetenskaplig forskning kan den företagsekonomiska kompletteras, för att på så vis svara på hur hållbarhetsredovisningen har förändrats genom olika vinklar.

De undersökta företagen i denna studie har sina årsredovisningar lättillgängliga och kostnadsfria på sina officiella webbplatser. Det vore intressant med en jämförande studie av företag som har sina årsredovisningar lättillgängliga respektive svårtillgängliga. Formuleras en årsredovisning som är svåråtkomlig på ett annat sätt, än en vars företag tycks sträva efter öppenhet och transparens? Undersökningar om hur företagen lever upp till det som skrivs i hållbarhetsredovisningen vore också intressant, liksom att undersöka och belägga vad som ligger bakom genrens förändring.

Referenser

Bartlett, Susan & Jones, Michael John (1997), *Annual reporting disclosures 1970-90: an exemplification*. I: Accounting, Business and Financial History vol. 7 s. 61-80.

Carroll, Archie B. (1991), *The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders*. I: Business Horizons vol. 34 s. 39-44.

CSR Sweden (2015), *Om CSR Sweden*. <<http://www.csrsweden.se/om-csr-sweden/>> (2015-01-02)

Europeisk Kommissionen (2013), *EUROPA – Samhällsansvar – Ditt Europa*. <http://europa.eu/youreurope/business/environment/energy-labels/index_sv.htm#sweden_sv_taking-sustainability-further> (2015-01-02)

Fairclough, Norman (1992a), *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity press.

Fairclough, Norman (1992b), *Discourse and text: linguistic and intertextual analysis within discourse analysis*. I: Discourse & Society vol. 3 s. 193-217.

Fairclough, Norman (2010), *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language* uppl. 2. London & New York: Routledge.

Global Reporting Initiative (2015), *What is GRI?* <<https://www.globalreporting.org/information/about-gri/what-is-gri/pages/default.aspx>> (2015-01-02)

Hallvarsson & Halvarsson (2008), *CSR på webben ökar allt mer*. <<http://www.halvarsson.se/Nyheter/2008/CSR-pa-webben-okar-allt-mer/>> (2015-01-05)

Hellspong, Lennart & Ledin, Per (1997), *Vägar genom texten*. Lund: Studentlitteratur AB.

Holmberg, Per & Karlsson, Anna-Malin (2013), *Grammatik med betydelse*. Stockholm: Hallgren & Fallgren Studieförlag AB.

Kanji, Gopal K. & Chopra, Parvesh K. (2010), *Corporate social responsibility in a global economy*. I: Total Quality Management vol. 21 s. 119-143.

Livesey, Sharon M. & Kearins, Kate (2002), *Transparent and Caring Corporations? A Study of Sustainability Reports by The Body Shop and Royal Dutch/Shell*. I: Organization Environment vol. 15 s. 233-258.

ne.se, Nationalencyklopedin AB.

<<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/corporate-social-responsibility>>
(2014-12-17)

ne.se, Nationalencyklopedin AB. <<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/csr>>
(2014-12-17)

Nielsen, Anne Ellerup & Thomsen, Christa (2007), *Reporting CSR – what and how to say it?* I: Corporate Communications: An International Journal, vol. 12 s. 25-40.

Ohlsson, Claes & Tengblad, Stefan (2009) *The Framing of Corporate Social Responsibility and the Globalization of National Business Systems: a Longitudinal Case Study*. I: Journal of Business Ethics vol. 93 s. 653-669.

Regeringen (2007), *Riktlinjer för extern rapportering för företag med statligt ägande*. <<http://www.regeringen.se/sb/d/8739/a/94119>> (2014-12-17)

scb.se, *Svenska företag flyttar funktioner främst inom EU*. <http://www.scb.se/sv_/Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Naringsverksamhet/Naringslivets-struktur/Foretagens-ekonomi/130389/130397/Behallare-for-Press/Internationell-sourcing---flytt-av-foretagsfunktioner-utomlands/> (2014-12-27)

SFS 1995:1554, *Årsredovisningslag*. Stockholm: Justitiedepartementet. <<http://www.notisum.se/rnp/SLS/LAG/19951554.HTM>> (2014-12-27)

Stensjö, Cecilia (2007), *Det ansvarsfulla företaget – En språkvetenskaplig studie av årsredovisningsgenren expansion och utveckling under åren 1981-2001*. Kandidatuppsats, Göteborgs universitet.

<https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/21884/1/gupea_2077_21884_1.pdf> (2014-11-14)

Stensjö, Cecilia (2009), *Det ansvarstagande företaget? En språkvetenskaplig studie av årsredovisningstexter och hur svenska storföretag uttrycker ansvarstagande i sociala och miljörelaterade frågor*. Magisteruppsats, Göteborgs universitet.

<https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/21893/1/gupea_2077_21893_1.pdf> (2014-11-14)

Thomas, Jane (1997), *Discourse in the Marketplace: The Making of Meaning in Annual Reports*. I: *The Journal of Business Communication* vol. 34 s. 47-66.

UN Global Compact (2013), *Overview of the UN Global Compact*.

<<https://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/index.html>> (2015-01-05)

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000), *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur AB.

wwf.se (2014), *Ekologiska fotavtryck – Vår påverkan på planeten*.

<http://www.wwf.se/source.php/1476873/Ekologiska_fotavtryck_LR.pdf> (2015-01-05)

Analysmaterial

Clas Ohlson, *Årsredovisning 2003/2004*.

<http://om.clasohlson.com/Documents/FinancialReports/2003_2004/ClasOhlson_2003_2004_AnnualReport_SV.pdf> (2014-11-11)

Clas Ohlson, *Årsredovisning 2008/2009*.

<http://om.clasohlson.com/Documents/FinancialReports/2008_2009/ClasOhlson_2008_2009_AnnualReport_SV.pdf> (2014-11-11)

Clas Ohlson, *Årsredovisning 2013/2014*.

<http://om.clasohlson.com/Documents/FinancialReports/2013_2014/ClasOhlson_Arsredovisning_2013_14.pdf> (2014-11-11)

KappAhl, *Årsredovisning 2003/2004* (del 1).

<<http://www.kappahl.com/globalassets/about-kappahl-corporate/documents/ir-documents/annual--interim-reports/2003/kappahl-arsredovisning-2003-del-1.pdf>> (2014-11-11)

KappAhl, *Årsredovisning 2003/2004* (del 2).

<<http://www.kappahl.com/globalassets/about-kappahl-corporate/documents/ir-documents/annual--interim-reports/2003/kappahl-arsredovisning-2003-del-2.pdf>> (2014-11-11)

KappAhl, *Årsredovisning 2008/2009*.

<http://www.kappahl.com/globalassets/about-kappahl-corporate/documents/ir-documents/annual--interim-reports/20072008/kappahl-arsredovisning-2007_2008.pdf> (2014-11-11)

KappAhl, *Årsredovisning 2013/2014*. <http://www.kappahl.com/globalassets/about-kappahl-corporate/documents/ir-documents/annual--interim-reports/20132014/se/kappahl_arsredovisning_2013_2014.pdf> (2014-11-11)

Hemtex, *Årsredovisning 2003/2004*.

<http://ir.hemtex.com/afw/files/press/hemtex/Hemtex_AR2003_2004_sv.pdf> (2014-11-11)

Hemtex, *Årsredovisning 2008/2009*.

<http://ir.hemtex.com/afw/files/press/hemtex/Hemtex_AR2008_2009_sv.pdf> (2014-11-11)

Hemtex, *Årsredovisning 2013/2014*.

<<http://ir.hemtex.com/afw/files/press/hemtex/201403212369-1.pdf>> (2014-11-11)